บทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน

The Role of Preserving Pin Esan Music Culture of Kru Thongsai Thapthanon

กฤษณะ ทิพย์อักษร[1*], ศรัณย์ ศรีพุทธรินทร์[2], ชวฤทธิ์ ใจงาม[3] และธนินท์รัฐ คำมาธีรวิทย์[4]

Kritsana Thip-akson[1*], Saran Sriputtharin[2], Chawarit Jaingam[3] and Thaninrat Khammathirawit[4]

[1*,2,3,4]อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

[1*,2,3,4]Lecturer from the Faculty of Humanities and Social Sciences Ubon Ratchathani Ratchathanni Rajabhat University

*Corresponding Author Email: kritsanaubru@gmail.com

Received: 25 June 2024
Revised: 1 September 2024
Accepted: 4 September 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์การบรรเลงและการถ่ายทอดการบรรเลง 2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพ และ 3. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและแบบสังเกต โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวน 6 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) เอกลักษณ์การบรรเลง ประกอบด้วย ด้านเทคนิคการบรรเลง การใช้โน้ตบนคอพิณ การตั้งสาย และอุปกรณ์เสริมในการบรรเลงพิณ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และการถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสาน เริ่มจากการรับศิษย์แล้วถ่ายทอดความรู้โดยการกำหนดเนื้อหา ประกอบด้วยภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยใช้วิธีการสาธิต แล้วให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตาม พร้อมทั้งสอดแทรกกลเม็ดวิธีการบรรเลงเพิ่มเติมให้ จากนั้นทำการประเมินการเรียนรู้ของศิษย์ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 2) เอกลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพพิณอีสาน พบว่า ลักษณะเฉพาะที่สังเกตง่ายที่สุดคือ รูปทรงดอกบัว มีเจตนารมณ์บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี สามารถแบ่งพิณอีสานของครูทองใส ได้ทั้งหมด 3 ประเภท คือ พิณโปร่ง พิณไฟฟ้า และพิณโปร่งไฟฟ้า เน้นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตพิณ ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เนื่องจากครูทองใส ทับถนน เป็นผู้ริเริ่มดัดแปลงจากพิณโปร่ง สู่พิณโปร่งไฟฟ้าและพิณไฟฟ้าตามลำดับ และ 3) บทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ประกอบด้วย บทบาทในด้านบริการสังคมด้านศิลปวัฒนธรรม บทบาทในการให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม และบทบาทในด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดนตรีอีสานเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา

คำสำคัญ: บทบาทการอนุรักษ์, พิณอีสาน, ครูทองใส ทับถนน

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the identity of Kru Thongsai Thapthanon's Isan lute performance and instruction 2. to study the physical structure identity of Kru Thongsai Thapthanon's lute and 3. to study the preservation of the Isan lute culture of Kru Thongsai Thapthanon. This is a qualitative research The research instruments used are a structured interview form and an observation form. The target group of the research is 6 people who were selected purposively the information gathered from interview forms Observational form and related documents were then content analysis. The research results found that 1) The identity of Kru Thongsai Thapthanon's lute performance consisted of playing techniques, playing notes on the lute's fingerboard, tuning the strings, and accessories for the performance. The instruction of Isan lute playing started with accepting students and transferring knowledge by defining the content consisting of theories and

practices by demonstrating and letting the students follow. Additional techniques for playing were inserted and the students' apprehension was evaluated according to the set criteria 2) For the physical structure identity of the Isan lute, it was found that the most easily observed characteristic was the lotus shape, which indicates the identity of the people of Ubon Ratchathani. Kru Thongsai's Isan lute can be divided into three types: acoustic lute, electric lute, and electric acoustic lute. The use of local materials and equipment to be applied in the manufacturing process of the lute is emphasized. Kru Thongsai's lute is widely spoken and widely known because he initially modified the acoustic lute to the electric lute and electric acoustic lute respectively and 3) The roles of preserving the Isan lute culture of Kru Thongsai Thapthanon consisted of the role in social service in art and culture, the role in providing knowledge in arts and culture, and the role in leading the change in music culture in Isan in order to preserve and inherit the intellectual heritage.

Keywords: The Roles of Preservation, Isan Lute, Kru Thongsai Thapthanon

บทนำ

ดนตรี เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อยู่ในรูปแบบวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ทุก ๆ สังคมมีวัฒนธรรมดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะตามพื้นที่ของสังคมนั้น ๆ แต่ถึงอย่างไรยังมีแนวคิดทางดนตรีที่สอดคล้องตรงกันคือดนตรีเป็นศิลปวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นอารยธรรมของคนในสังคมนั้น ๆ (สุพจน์ ยุคลธรวงศ์, 2558) ทำให้คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบดนตรีนั้นถูกสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ด้วยบทบาทหน้าที่ของสังคมมนุษย์ทุกพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน แรกเริ่มดนตรีถูกใช้เป็นส่วนประกอบของพิธีกรรมต่าง ๆ ในทวีปยุโรป ต่อมาเริ่มให้ความสำคัญในแง่ของศาสตร์แขนงหนึ่งของศิลปะ ที่มนุษย์ให้ความสำคัญทั้งในรูปแบบพิธีกรรมและด้านความบันเทิง จึงทำให้ดนตรีมีการผสมผสานไปกับสังคมมนุษย์ที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางสังคม เกิดเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมดนตรีที่ให้ผู้คนได้ศึกษาและเรียนรู้ในรูปแบบองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ทั้งในแบบภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ (มนตรา พงษ์นิล, 2548) ตัวอย่างเช่น ดนตรีตั้งแต่ยุคกรีกโรมัน ไปจนถึงยุคคลาสสิกหรือยุคโรแมนติกที่มีรากฐานมาจากทวีปยุโรป (สุพจน์ ยุคลธรวงศ์, 2558) ดนตรีบลูส์ดนตรีแจ๊สที่มีรากฐานมาจากทวีปอเมริกา เสียงเครื่องดนตรีที่ทำมาจากไม้ไผ่ที่มีรากฐานมาจากจีน เป็นต้น วัฒนธรรมดนตรีที่กล่าวมาข้างต้น ยังสามารถจำแนกหรือแยกออกได้เป็นเอกลักษณ์รูปแบบทางวัฒนธรรมย่อยอีกเป็นจำนวนมาก ตามเขตพื้นที่ของสังคมมนุษย์ในภูมิศาสตร์แบบทวีปและภูมิประเทศตามลำดับ

ในประเทศไทยวัฒนธรรมดนตรีถูกแบ่งออกตามเขตภูมิภาค เช่น ดนตรีพื้นบ้านกลุ่มไทยพุทธ บ้านกลุ่มไทยมุสลิม และดนตรีพื้นบ้านของชนกลุ่มน้อยและชาวเลที่เป็นวัฒนธรรมดนตรีของภาคใต้ ดนตรีในหมอลำเรื่องต่อกลอนใส่แคน กลุ่มวัฒนธรรมเจรียง-กันตรึม และวัฒนธรรมเพลงโคราชในพื้นที่ภาคอีสาน ดนตรีโฟล์คกำเมืองและเสียงสะล้อซอซึงในพื้นที่ภาคเหนือเป็นต้น (ศิริพร กรอบทอง, 2547) วัฒนธรรมดนตรีในแต่ละภูมิภาคยัง สามารถแบ่งย่อยออกได้อีกตามพื้นที่ชุมชนของแต่ละภูมิภาค อนึ่งรูปแบบวัฒนธรรมดนตรีในแต่ละพื้นที่จะมีบุคคลตัวอย่างทางด้านดนตรีอยู่ตามชุมชนและสังคมนั้น เช่น ในพื้นที่ภาคกลางมี เอื้อ สุมทรสนาน, ไพบูลย์ บุตรขัน, คำรณ สัมบุณณานนท์, ชาย เมืองสิงห์, และไวพจน์ เพชรสุพรรณ ฯลฯ ในพื้นที่ภาคใต้มีนครินทร์ ชาทอง, ควน ทวนยก และวุฒิชัย เพชรสุวรรณ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2560) ในพื้นที่ภาคเหนือมี จรัล มโนเพชร, สุนทรี เวชานนท์ ฯลฯ ภาคอีสานมีทองมาก จันทะลือ, ครูเปลื้อง ฉายรัศมี, ฉวีวรรณ พันธุ์ และฉลาด ส่งเสริม ฯลฯ (ศิริพร กรอบทอง, 2547) โดยเฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรมดนตรีหมอลำในพื้นที่ของภาคอีสานในจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งในรูปแบบหมอลำเรื่องต่อกลอนแบบดั้งเดิม จนไปถึงรูปแบบหมอลำแบบสมัยนิยม บุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก ได้แก่ ปอ ฉลาดน้อย, บานเย็น รากแก่น, ทองใส ทับถนน และต่าย อรทัย เป็นต้น บุคคลที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานทั้งในบทบาท

ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานและปูชนียบุคคลในบทบาทการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทำให้เกิด วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานในรูปแบบ “ลำ” อันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี จำเป็นต้องเรียนรู้และศึกษาจากบุคคลตัวอย่างที่เป็นปูชนียบุคคลในด้านศิลปวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานไว้ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานของจังหวัดอุบลราชธานีแบบดั้งเดิมให้คงอยู่ไว้เป็นมรดกในด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี

ปัจจุบัน มีการเรียนการสอนเรื่องศาสตร์ทางดนตรีทั้งในรูปแบบมุขปาฐะ ที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทเพื่อขอเป็นลูกศิษย์ให้ได้เรียนรู้จากบุคคลผู้นั้น ไปจนถึงระบบการศึกษาที่วิชาดนตรีเข้าไปมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาตั้งแต่ในระดับประถมวัยไปจนถึงในระดับอุดมศึกษา โดยวิชาดนตรีถูกบรรจุในหลักสูตรการศึกษาครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2438 ในสมัยของรัชกาลที่ 5 (สุกรี เจริญสุข, 2555) รวมไปถึงสถาบันสอนดนตรีที่เน้นสอนเฉพาะทักษะดนตรีในด้านปฏิบัติเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้ที่สนใจเรียนและศึกษาวัฒนธรรมดนตรีจากครูอาจารย์ในแต่ละระดับการศึกษา หรือศึกษาจากหนังสือตำราด้วยตัวเอง จะต้องศึกษาบุคคลตัวอย่างที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ด้านดนตรีอีกด้วย บุคคลตัวอย่างด้านดนตรีจะมีบทบาทด้านดนตรีที่แตกต่างกันไป หรืออาจมีหลายบทบาทในคน ๆ เดียวกัน เช่น บทบาทในด้านพ่อเพลงแม่เพลง บทบาทในด้านศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานเพลง บทบาทในด้านการประดิษฐ์เครื่องดนตรี หรือปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีที่เกิดจากภูมิปัญญาประดิษฐ์ บทบาทหน้าที่ของบุคคลตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จะคอยทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นปูชนียบุคคลในด้านดนตรี คอยถ่ายทอดความรู้และวิชาในด้านศาสตร์ทางดนตรีให้กับคนรุ่นหลังที่สนใจเรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรมดนตรีได้อนุรักษ์และสืบทอดตามเจตนารมณ์ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ทำให้วัฒนธรรมดนตรีในแต่ละพื้นที่เป็นที่รู้จักในวงกว้างออกไปจากพื้นที่สังคมของตัวเอง ด้วยการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (นิยพรรณ วรรณศิริ, 2550) จากพฤติกรรมการส่งต่อของมนุษย์ในแต่ละสังคมและชุมชน อุบลราชธานีมีปูชนียบุคคลทางด้านศิลปวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานด้วยบทบาทการอนุรักษ์และการถ่ายทอดการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานของจังหวัดอุบลราชธานีจึงมีความเข้มแข็ง สามารถส่งต่อทางวัฒนธรรมจากบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน ออกไปยังพื้นที่ของวัฒนธรรมดนตรีอื่น ๆ ทำให้เกิดเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมดนตรีจากผู้สร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีทั้งในรูปแบบวิชาการและดนตรีในรูปแบบธุรกิจเชิงพาณิชย์

ดังนั้น ครูทองใส ทับถนน เป็นปูชนียบุคคลในเรื่องของวัฒนธรรมดนตรีอีสานมาอย่างช้านาน โดยเฉพาะในด้านเครื่องดนตรีพิณอีสานในบทบาทของมือพิณวงเพชรพิณทอง จากการเชิญชวนของครูนพดล ดวงพร ครูทองใส ทับถนน เป็นคนแรกเริ่มที่นำปิ๊กอัพกีตาร์มาใส่พิณอีสาน เพื่อให้เสียงพิณดังไปยังเครื่องขยายเสียง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์พิณอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกกันว่า “พิณไฟฟ้า” ทำให้เป็นที่นิยมในวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน และยังคงถูกพัฒนามาต่อเนื่องโดยช่างทำพิณอีสานในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ยังเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีอีสานแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานแบบดั้งเดิมให้คงอยู่สืบไป คณะผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานจากครูทองใส ทับถนน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์การบรรเลงและการถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน
2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพพิณของครูทองใส ทับถนน
3. เพื่อศึกษาบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน

การบททวนวรรณกรรม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ วัฒนธรรม องค์ความรู้เรื่องพิณอีสาน และประวัติครูทองใส ทับถนน ดังต่อไปนี้

อาภาวดี ทับสิรักษ์ (2555) ได้ศึกษาความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการทำให้วัฒนธรรมนั้นเข้มแข็ง คงอยู่ หรือการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้คงอยู่และสืบต่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อหาร่องรอยทางประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ ในอดีต

กุลวิจิตรา ภังคานนท์ (2537) ได้ศึกษาเรื่องความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือความรู้ ประสบการณ์ และผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอด สืบต่อกันจากรุ่นไปสู่รุ่นของสังคมนั้น ๆ รวมไปถึงค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา และความรู้ความเข้าใจตรงกันภายใต้วิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะพื้นที่ในทางภูมิศาสตร์

นิยพรรณ วรรณศิริ (2550) ได้ศึกษาทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและสังคมเกิดจากการติดต่อสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมหนึ่ง ไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งทำให้ 2 วัฒนธรรมเกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้มีความสอดคล้องกัน ภายใต้ความหลากหลายของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เกิดเป็นการประดิษฐ์ การคิดค้น และนวัตกรรมใหม่ ๆ ระหว่างสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ใหญ่ขึ้นและเกิดเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมก่อนที่จะเกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมเพื่อการดำรงและคงอยู่ของวัฒนธรรมสืบต่อไป

ธนินท์รัฐ คำมาธีรวิทย์ (2562) ได้ศึกษาในด้านประวัติพิณไฟฟ้าไว้ว่า พิณไฟฟ้าเกิดขึ้นจากการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างดนตรีอีสานและดนตรีตะวันตกมาตั้งแต่ราว ๆ ปี 2517 ทำให้ช่างทำพิณต้องปรับเปลี่ยนการสร้างพิณ จากพิณโปร่งไปสู่พิณโปร่งไฟฟ้าและพิณไฟฟ้า เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เล่นพิณ ทั้งในด้านกายภาพและวิธีการบรรเลง โดยคุณครูทองใส ทับถนน คือผู้ริเริ่มคิดค้นกระบวนการสร้างพิณไฟฟ้าเป็นคนแรกในการนำรูปแบบของการสร้างกีตาร์มาใช้กับการสร้างพิณไฟฟ้าเพื่อการต่อยอดและพัฒนาให้พิณอีสาน สามารถบรรเลงร่วมกับวงดนตรีตะวันตกได้อย่างลงตัว จนทำให้เกิดช่างทำพิณไฟฟ้ามากมาย อาทิ เช่น ช่างมด หรือ “โมดี้ กีตาร์ ขอนแก่น” โดยช่างมดได้พัฒนารูปแบบของพิณไฟฟ้าในด้านรูปทรงที่ทันสมัย รวมไปถึงในด้านการออกแบบช่องเสียงบนคอพิณหรือเฟร็ต (Fret) ของพิณไฟฟ้า เพื่อให้พิณไฟฟ้าสามารถบรรเลงตัวโน้ตในรูปแบบดนตรีตะวันตกได้อย่างลงตัวตามรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาพิณไฟฟ้า

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ จำนวน 6 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 1) ลูกศิษย์ของครูทอง ใสทับถนน จำนวน 5 คน อาทิ นายสิริพรชัย ศรประสิทธิ์, นายศรัญย์ พิณทอง, นายเชษฐา หนูสิน, นายสัมฤทธิ์ คงทอง และนายปฏิพล คุณมี และ 2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอีสาน คือ อาจารย์ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2548 ด้านศิลปะการแสดงหมอลำ

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) จะมีทั้งหมด 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 1 สำหรับครูทองใส ทับถนน เพื่อศึกษาเอกลักษณ์การบรรเลง การถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสาน ลักษณะโครงสร้างทางกายภาพ และบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน 2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 2 สำหรับกลุ่มลูกศิษย์ ผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้การบรรเลงพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน 3) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 3 สำหรับผู้เชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน เกี่ยวกับการบรรเลง การถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสาน ลักษณะโครงสร้างทางกายภาพ และบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน

2.2 แบบสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตในลักษณะแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตในลักษณะแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) โดยเน้นไปที่การสังเกตสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในพื้นที่วิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) จากเอกสาร (Documentary Research) อาทิ การศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ ปริญญานิพนธ์ งานวิจัย วีดีทัศน์ จากห้องสมุด จากหน่วยงานราชการ จากอินเตอร์เน็ต และจากฐานข้อมูลการวิจัย โดยได้รวบรวมเพื่อนำมาแยกเป็นประเด็นตามเนื้อหาศึกษาประวัติและผลงานของครูทองใส ทับถนน ศึกษาเกี่ยวกับการบรรเลง ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้การบรรเลงพิณ ศึกษาเอกลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพของพิณ ศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย งานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ 2) จากการออกภาคสนาม (Field Research) เป็นการเก็บข้อมูลจากพื้นที่วิจัยโดยใช้การสังเกต (Observation) ที่เป็นลักษณะการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) แบบเป็นทางการ (Formal Interview) แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interviews) แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งการเก็บข้อมูลครั้งนี้ คณะผู้วิจัยยึดหลักให้ข้อมูลสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การจัดกระทำข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยการเรียบเรียงข้อมูลให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา (Content Analysis) หลังจากจัดกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อที่จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ โดยเน้นไปที่การตรวจสอบทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย ด้านทฤษฎี และด้านรายละเอียดจากการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เอกลักษณ์การบรรเลงพิณอีสานและการถ่ายทอดการบรรเลงพิณ

ผลการวิจัยพบว่า เอกลักษณ์การบรรเลงพิณอีสานและการถ่ายทอดการบรรเลงพิณ สามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

1.1 เอกลักษณ์การบรรเลงพิณ พบว่า เอกลักษณ์การบรรเลงพิณของครูทองใส ทับถนนมี 4 เอกลักษณ์ คือ 1) เอกลักษณ์ด้านเทคนิคการบรรเลง ประกอบด้วย เทคนิคการซูดสาย (Slide) เทคนิคการตบสาย-การเกี่ยวสาย (Hammer On – Pull Off) เทคนิคการโยกสาย (Bending) เทคนิคการรูดสาย (Glissando) และ เทคนิคการดีดสลับแบบ “ขึ้นลงลงขึ้นลงลง” (Economy Picking) ซึ่งเทคนิคที่กล่าวมานี้จะพบในการบรรเลงพิณของครูทองใส ทับถนนทั้งหมด 2) เอกลักษณ์การใช้โน้ตบนคอพิณ ประกอบด้วยการใช้มือทั้งสองข้าง โดยมือซ้ายทั้ง 5 นิ้วแยกการทำหน้าที่โดย นิ้วโป้งทำหน้าที่ในการทาบไว้ที่หลังคอพิณ และ นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง นิ้วก้อย ทำหน้าที่ในการกดโน้ตในคอพิณ ทำให้เกิดการเปลี่ยนระดับเสียง สูง-ต่ำ ตามทำนอง ส่วนการดีดมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยการใช้น้ำหนักในการสะบัดข้อมือข้างที่ใช้ดีด ตัวอย่างเช่น การดีดสะบัดบนลายเพลงปู่ป่าหลานในท่อนเร็ว เป็นต้น เพื่อให้เกิดน้ำเสียงที่ชัดเจนเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณของนักดนตรี ทำให้น้ำเสียงของพิณนั้นเกิดความชัดเจน ทำนองเพลงมีความลื่นไหลไพเราะ

รูปภาพที่ 1 การวางมือซ้ายบนคอพิณ (ที่มา: กฤษณะ ทิพย์อักษร, 2565)

3) เอกลักษณ์การตั้งสายหรือการเทียบเสียง มีรูปแบบเฉพาะในสไตล์ของครูทองใส เนื่องจากเป็นพิณที่มีเพียง 2 สายซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ท่านเป็นผู้คิดค้นและนำมาปรับใช้เป็นคนแรก ๆ ในแต่ละลายจะตั้งสายต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการและความชำนาญของผู้บรรเลง มีการตั้งสายอยู่ด้วยกันทั้งหมด 5 แบบ คือ ลายลำเพลิน ตั้งสายเป็นคู่ 5 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) สายบนตั้งโน้ตเสียงลา สายล่างตั้งโน้ตเสียงมี (A-E) ลายทางเพลงหรือลายเซิ้ง ตั้งสายเป็นคู่ 4 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) สายบนตั้งโน้ตเสียงลา สายล่างตั้งโน้ตเสียงเร (A–D) ลายสร้อย ตั้งสายเป็นคู่ 2 เมเจอร์ (Major) สายบนตั้งโน้ตเสียงลา สายล่างตั้งโน้ตเสียงที (A-B) ลายปู่ป่าหลาน ตั้งสายเป็นคู่ 1 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) สายบนและสายล่างตั้งโน้ตเสียงลาเหมือนกัน (A-A) และลายงัวบักโซ่งลงกินน้ำ ตั้งสายเป็นคู่ 4 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) สายบนตั้งโน้ตเสียงมีสูง สายล่างตั้งโน้ตเสียงลาต่ำ (E-A) 4) เอกลักษณ์การเลือกใช้อุปกรณ์เสริมในการบรรเลง อุปกรณ์เสริมที่มีความโดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ที่เฉพาะตัว คือ ปิ๊ก (Pick) ที่ทำจากเขาควาย นำมาตัดให้เป็นรูปทรง 3 เหลี่ยม ยาวประมาณ 3 เซนติเมตร แล้วเหลาให้มีความเหมาะสมตามความต้องการ ส่วนสายพิณทำมาจากสายสัญญาณโทรศัพท์สนามของทหาร มาดัดแปลงใช้เป็นสายพิณ ถือว่าเป็นวัตกรรมที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และได้ถูกใช้จนถึงปัจจุบัน

1.2 การถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสาน จากการศึกษาเรื่องการถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน พบว่า มีกระบวนการเพื่อให้ความรู้แก่ศิษย์เป็นลำดับขั้น และการถ่ายทอดจะทำเหมือนกันทุกคนโดยเริ่มจากง่ายไปหายาก ส่วนความสามารถของศิษย์หลังจากที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้นั้น ขึ้นอยู่กับความขยันและการพัฒนาตนเอง มีระเวลาในกระบวนการถ่ายทอดประมาณ 1 เดือนหลังจากนั้นสามารถมารับการถ่ายทอดได้ตลอดเมื่อมีเวลาว่าง โดยมีกระบวนการประกอบไปด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 วิธีการเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศิษย์ ขั้นที่ 2 เนื้อหาและระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ขั้นที่ 3 เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดความรู้ ขั้นที่ 4 การทดสอบหลังการถ่ายทอดความรู้

2. เอกลักษณ์ทางกายภาพพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน

ผลการวิจัยพบว่า ครูทองใส ทับถนน เป็นต้นแบบของผู้ริเริ่มการปรับเปลี่ยน ดัดแปรงพิณโปร่งที่มี 3 สาย ไปสู่พิณโปร่งไฟฟ้าและพิณไฟฟ้า ซึ่งเป็นพิณ 2 สาย ที่ใช้ที่คั่นเสียงแบบ 5 เสียงหลัก ทำให้เอกลักษณ์ทางกายพิณอีสานของครูทองใสเป็นที่ยอมรับและรู้จักอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะพิณไฟฟ้า ที่ถูกพัฒนาจากการผสมผสานวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานกับดนตรีตะวันตก ด้วยภูมิปัญญาประดิษฐ์แบบนักปราชญ์ชาวบ้าน ที่อาศัยประสบการณ์ในการทดลองจนกลายเป็นพิณไฟฟ้า ในรูปแบบของครูทองใส ทับถนน โดยลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงพิณอีสานของครูทองใสคือ “รูปทรงดอกบัว” ที่บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีทั้งทรงที่เป็นดอกบัวตูม และดอกบัว

รูปภาพที่ 2 พิณไฟฟ้าของครูทองใส ทับถนน (ที่มา: กฤษณะ ทิพย์อักษร, 2565)

3. บทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดนตรีอีสาน สามารถแยกเป็น 3 หัวข้อได้ ดังนี้

3.1 บทบาทในด้านบริการสังคมด้านศิลปวัฒนธรรม เริ่มจากการเข้าสู่วงเพชรพิณทองในตำแหน่งมือพิณประจำวง จากวันนั้นเป็นต้นมา ท่านก็เดินในเส้นทางของวัฒนธรรมดนตรีอีสาน ทั้งในมิติของการแสดงเพื่อประกอบสัมมาชีพในนามของวงเพชรพิณทอง และการรับใช้สังคมในบริบทของงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ และท่านได้ก่อตั้ง “วงกลองยาวทองใส ทับถนน” เพื่อให้บริการชุมชนในงานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ท่านยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายเรื่องศิลปวัฒนธรรมดนตรีอีสาน ทั้งในสถานศึกษา และงานเสวนาวิชาการอื่น ๆ ทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและต่างจังหวัด

3.2 บทบาทในการให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ในปี พ.ศ.2545 ครูทองใส ทับถนน ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี เป็นครูภูมิปัญญารุ่นที่ 2 ซึ่งครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาจนเป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชน เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนี้ ท่านยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรและผู้เชี่ยวชาญด้านการบรรเลงพิณอีสาน ทั้งในสถานศึกษา และงานเสวนาวิชาการอื่น ๆ

3.3 บทบาทในด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดนตรีอีสาน ครูทองใส ทับถนน เป็นผู้นำการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิณ จากเดิมนิยมเล่น 3 สาย ปรับให้เหลือ 2 สาย โดยแนวคิดนำแนวคิดมาจากอาจารย์นพดล ดวงพร เพื่อความรวดเร็วต่อการตั้งสายพิณ ในการบรรเลงเพลงประเภทต่าง ๆ ที่มีการตั้งสายแตกต่างกัน นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการประยุกต์แนวทำนองดนตรีอีสาน เนื่องจากเดิมในการบรรเลงพิณใช้ 3 สาย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็น 2 สาย ครูทองใสจึงต้องประยุกต์แนวทำนองดนตรีพื้นบ้านไปเป็นแบบใหม่ เช่นลายตังหวายประยุกต์ ลายลำเพลินโบราณ และท่านยังเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านวิวัฒนาการของเครื่องดนตรี ครูทองใส และอาจารย์นพดล ดวงพร ได้ร่วมกันสร้างพิณไฟฟ้าตัวแรกขึ้น จากความต้องการให้พิณสามารถเล่นกับเครื่องขยายเสียงได้ โดยการนำเอาปิ๊กอัพกีตาร์มาติดตั้งในพิณ จึงเกิดเป็นพิณไฟฟ้าขึ้น เป็นตัวแรกในประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์การบรรเลงและการถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน พบว่า 1) เอกลักษณ์การบรรเลง ครูทองใส ทับถนน จะมีเทคนิคการบรรเลงของมือข้างขวา 4 แบบ ได้แก่ การชูดสาย การตบสาย-การเกี่ยวสาย การ

โยกสาย การรูดสาย และการดีดสลับแบบ “ขึ้นลงลงขึ้นลงลง” โดยจะใช้มือข้างซ้ายคอยกำหนดระดับของตัวโน้ต ได้แก่ นิ้วโป้งจะทำหน้าที่หลักในการทาบหลังคอพิณเพื่อให้นิ้วอื่น ๆ เช่น นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง นิ้วก้อย สามารถกดโน้ตได้อย่างอิสระ ที่อยู่บนพื้นฐานการตั้งสายพิณ 2 สาย ตามหลักการทฤษฎีดนตรีตะวันตกแบบขั้นคู่ (Interval) ได้แก่ คู่ 1 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) คู่ 4 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) คู่ 5 เพอร์เฟ็กต์ (Perfect) และคู่ 2 เมเจอร์ (Major) โดยใช้วัสดุอุปกรณ์เสริมที่สามารถหาได้ง่าย เพื่ออำนวยความสะดวกในการบรรเลงพิณอีสาน เช่น ปิ๊กที่ทำมาจากเขาควาย และสายพิณที่ทำมาจากสายสัญญาณโทรศัพท์ เป็นต้น และ 2) เอกลักษณ์การถ่ายทอดการบรรเลง จะมีทั้งหมด 4 ขั้นตอน ได้แก่ เอกลักษณ์ในเรื่องวิธีการเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศิษย์ เอกลักษณ์ในเรื่องการออกแบบเนื้อหาและระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เอกลักษณ์ในเรื่องการใช้เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดความรู้ และเอกลักษณ์ในเรื่องการทดสอบหลังการถ่ายทอดความรู้ โดยจะยึดศักยภาพของผู้เรียนเป็นหลัก ไม่มีกฎระเบียบหรือแบบแผนการสอนที่เคร่งครัดจนเกินไป

2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพพิณของครูทองใส ทับถนน พบว่า ลักษณะทางกายภาพพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์มากที่สุดคือ การออกแบบเต้าพิณให้เป็นรูปทรงดอกบัว เพื่อบ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นบ้านเกิดของครูทองใส ทับถนน นอกนั้นยังพบเห็นลักษณะทางกายภาพในด้านการใช้พิณ 2 สาย โดยปัจจุบันผู้เล่นพิณส่วนมากนิยมเล่นพิณ 3 สาย เป็นหลัก แต่ครูทองใส ทับถนน ยังคงอนุรักษ์รูปแบบการเล่นพิณ 2 สายเอาไว้

3. เพื่อศึกษาบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน พบว่า 1) ในด้านบริการสังคม แรกเริ่มครูทองใสได้มีโอกาสได้เป็นมือพิณให้กับวงเพชรพิณทอง ได้มีโอกาสได้แสดงการบรรเลงพิณอีสานทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนเกิดเป็นประกฎการณ์พิณไฟฟ้ามาจนถึงปัจจุบัน หลังจากนั้นก็ได้ก่อตั้งวงกลองยาวที่ใช้ชื่อว่าวงกลองยาวทองใสทับถนน เพื่อทำหน้าที่บริการชุมชนในโอกาสต่าง ๆ ตามประเพณีและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้กลายเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านพิณไฟฟ้ามาจนถึงปัจจุบัน 2) ในด้านการให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ครูทองใส ทับถนน ได้รับเกียรติให้เป็นเป็นครูภูมิปัญญารุ่นที่ 2 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ทำให้มีบทบาทในการให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ในกับสถาบันการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ และ 3) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดนตรีอีสาน ครูทองใส ทับถนน ยังคงถูกพูดถึงในเรื่องของการเป็นผู้ริเริ่มนำเอาอุปกรณ์จากกีตาร์มาใช้กับพิณ จนเกิดพิณไฟฟ้ามาจนถึงปัจจุบัน และยึดรูปแบบการใช้พิณ 2 สายเป็นหลัก เพื่อความสะดวกในการตั้งสาย จนเกิดเป็นลายพิณอีสานประยุกต์มากมาย อาทิ เช่น ลายตังหวายประยุกต์ ลายลำเพลินโบราณ เป็นต้น

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เอกลักษณ์การบรรเลงพิณอีสาน พบว่า เอกลักษณ์การบรรเลงพิณอีสาน ครูทองใส ทับถนนจะดีดแต่ละตัวโน้ตออกมาจากจิตวิญญาณ (Geist) ให้น้ำเสียงที่หนักแน่น ในการบรรเลงแต่ล่ะครั้ง ท่านจะบรรเลงพิณด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้ม และมีความสุข แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจทุกครั้งเมื่อได้บรรเลงพิณด้วยเทคนิคจากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครูทองใส ทับถนน ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา วัฒนะพิพัฒน และศรัณย์ นักรบ (2553, น.139 - 154) ที่ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีอีสานเพื่อการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีสากลของมงคล อุทก พบว่า มีการใช้พิณและโหวดในการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีสากล โดยได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางกายภาพ ระบบเสียง และวิธีการบรรเลงแบบวัฒนธรรมดนตรีอีสาน เพื่อสามารถบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพที่อยู่บนลักษณะผิวพรรณดนตรีของบทเพลงเป็นทำนองเดี่ยวบนรูปแบบการซ้ำทำนอง การแปรทำนอง การล้อทำนอง บนพื้นฐานโครงสร้างบันไดเสียงในรูปแบบดนตรีตะวันตก เกิดเป็นเอกลักษณ์การบรรเลงเครื่องดนตรีอีสาน ควรค่าแก่การอนุรักษ์รูปแบบการบรรเลงเครื่องดนตรีอีสานที่มีความเป็นสมัยนิยม

2. การถ่ายทอดการบรรเลงพิณอีสาน พบว่า 1) กระบวนการถ่ายทอดของครูทองใส ทับถนน นั้น เริ่มจากวิธีการเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศิษย์ โดยให้ความสำคัญกับผู้ที่จะเรียนอย่างเท่าเทียมกันทุกคนขอให้มีใจรักในการเรียน เมื่อผ่านการรับลูกศิษย์แล้ว จึงเริ่มทำการถ่ายทอดความรู้โดยการกำหนดเนื้อหาและระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ซึ่งในเนื้อหาจะประกอบไปด้วยสองส่วนใหญ่ ๆ คือ ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของของพิณอีสานที่นำมาบรรเลงในรูปแบบต่าง ๆ วิธีการดีด การไล่ระดับเสียง และการบรรเลงลายของพิณอีสาน เมื่อฝึกขั้นพื้นฐานจนมีความชำนาญ จึงให้ฝึกการบรรเลงตามลายบรรเลงและบทเพลงที่ผู้ถ่ายทอดได้กำหนดให้โดยเริ่มจากง่ายไปหายาก เป็นการเรียนการสอนแบบโดยใช้วิธีการสาธิต จากนั้นให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตาม ทั้งการท่องจำลายทำนองและการบรรเลงควบคู่กันไป พร้อมทั้ง ให้คำแนะนำ ปรับปรุง และช่วยแก้ไขในส่วนที่ศิษย์ยังทำไม่ได้ เมื่อศิษย์สามารถบรรเลงตามแบบฝึกได้แล้วจึงสอดแทรกกลเม็ด เทคนิคและวิธีการบรรเลงต่าง ๆ เพิ่มเติมให้ เมื่อผ่านการฝึกแต่ละบทแล้วผู้ถ่ายทอดก็จะทดสอบและประเมินผลการเรียนรู้ของศิษย์ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เพื่อพัฒนาผู้รับการถ่ายทอดให้ก้าวไปสู่การเป็นนักดนตรีอาชีพ ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบการถ่ายทอดความรู้การบรรเลงพิณอีสาน ของครูทองใส ทับถนน สอดคล้องกับสราวุฒิ สีหาโคตร (2557, น.227-234) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมหล้า ได้กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมหล้า เริ่มจากมีการรับบุคคลที่สนใจเข้าเป็นศิษย์ จากนั้นจึงเริ่มกระบวนการเพื่อทำการถ่ายทอดความรู้ สถานที่ในการเรียนการสอนจะเป็นที่บ้าน หรือตามสถานศึกษาที่ให้ท่านไปเป็นวิทยากร หรืออาจารย์พิเศษ มีหลักในการสอนทักษะการบรรเลงแคนโดยมีวิธีสอนที่หลากหลายโดยการยึดพื้นฐานความรู้ผู้เรียน ในการเรียนท่านเน้นการบรรเลงมากกว่าบทเพลง เน้นพื้นฐานการบรรเลงที่ถูกต้องและสอนทักษะการบรรเลงอย่างเป็นขั้นตอน หลังจากนั้นจึงเริ่มถ่ายทอดเทคนิคการบรรเลง และพัฒนาสุนทรียภาพ และความซาบซึ้งในดนตรีให้แก่ศิษย์ผู้ที่รับการถ่ายทอด เมื่อผู้ที่รับการถ่ายทอดบรรเลงได้แล้ว ขั้นตอนสุดท้ายคือการวัดผลและประเมินผลความรู้ โดยวัดจากความถูกต้องแม่นยำลองลายแคนที่บรรเลง และ ความไพเราะซาบซึ้งในขณะที่บรรเลง

3. ลักษณะทางกายภาพ จากการศึกษาเรื่องลักษณะทางกายภาพพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน พบว่า ลักษณะเฉพาะในด้านกายภาพ เกิดจากการปรับเปลี่ยน ดัดแปรง แก้ไข จากพิณอีสานทั่วไป ไปสู่พิณไฟฟ้า เพื่อเพิ่มโอกาสพื้นที่การบรรเลงทั้งแบบบรรเลงเดี่ยวและแบบบรรเลงร่วมวงดนตรีตะวันตกได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ครูทองใส ทับถนน ยังเป็นคนริเริ่มการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของพิณให้เหลือเพียง 2 สาย จากเดิมนั้นมี 3 สาย เพื่อความสะดวกในการตั้งสายที่รวดเร็ว ง่ายต่อการบรรเลงรวมกับวงดนตรีต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ซึ่งต่อมาก็เป็นที่นิยมในกลุ่มนักดนตรีพื้นบ้านอีสาน สอดคล้องกับธนินท์รัฐ คำมาธีรวิทย์ (2562) ที่ได้ทำวิจัยเรื่องพิณไฟฟ้ากับวัฒนธรรมดนตรีอีสาน: กรณีศึกษา โมดี้ กีตาร์ ขอนแก่น โดยกล่าวโดยย่อไว้ว่า “กลุ่มวงดนตรีตะวันตกกับกลุ่มวงดนตรีอีสานในรูปแบบพิณ ได้ถือกำเนิดมาราว ๆ ปี พ.ศ. 2517 ส่งผลให้ช่างฝีมือผู้ทำพิณต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างพิณกลายเป็นพิณไฟฟ้ามาจนถึงปัจจุบัน วรากร คงสุข (มด) ช่างทำพิณร่วมสมัย ประดิษฐ์พิณโดยใช้เครื่องหมายทางการค้าว่า โมดี้ (Mody) คือผู้มีอิทธิพลในการนำกระบวนการสร้างกีตาร์ไฟฟ้ามาใช้ในการประดิษฐ์พิณไฟฟ้า ทำให้เกิดการส่งต่อค่านิยมการสร้างพิณไฟฟ้าร่วมสมัยให้แก่ช่างทำพิณไฟฟ้ามาจนถึงปัจจุบัน” ส่งผลดีต่อชุมชนในด้านชื่อเสียงในฐานะปูชนียบุคคลทางด้านวัฒนธรรมดนตรีพิณอีสาน ในบทบาททั้งผู้สร้างและผู้ถ่ายทอด ภายใต้การอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพิณอีสาน และสอดคล้องกับกุลวิจิตรา ภังคานนท์ (2537) ที่ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและการเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ย่อมทำให้สมาชิกเกิดความนิยมการจะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม จำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

4. การอนุรักษ์วัฒนธรรมเครื่องดนตรีพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน พบว่า 1) ในด้านการถ่ายทอดการบรรเลง ครูทองใส ทับถนน มีบทบาทในการถ่ายทอดและการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพิณอีสานที่เห็นเป็นเชิงประจักษ์คือ ได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาไทย ครูทองใส ทับถนน” โดยใช้บริเวณบ้านพักของตนเองเปิดสอนทักษะการบรรเลงพิณอีสานให้กับลูกศิษย์

และผู้คนทั่วไปที่มีความสนใจในเครื่องดนตรีพิณอีสาน ส่วนในด้านงานประเพณีที่สำคัญ 2) ในด้านการรับใช้สังคม ครูทองใส ทับถนน ได้มีส่วนร่วมในบทบาทของการใช้พิณรับใช้สังคมมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นงานบุญประเพณีในชุมชนที่ครูทองใส ทับถนนพักอาศัย หรืองานแห่เทียนพรรษา ซึ่งเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้คนในชุมชนเกิดภาพจำในเสียงดนตรีพื้นบ้านที่เรียกว่าพิณ และยังได้รับความนิยม ทำให้ก่อให้เกิดอาชีพวงแห่กลองยาวที่สืบทอดจากครูทองใส สู่ลูกศิษย์สร้างรายได้ให้กับนักดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างแพร่หลาย

จึงสรุปได้ว่า ครูทองใส ทับถนน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพิณอีสาน ทั้งในด้านการเป็นนักดนตรีที่รับใช้ชุมชนเมื่อมีงานประเพณีต่าง ๆ การเป็นครูดนตรีภูมิปัญญาไทย ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสานตลอดจนวิถีแห่งความดีงามที่นักดนตรีพึงมี และครูทองใส ทับถนน ยังเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในด้านพิณอีสานให้เข้ากับยุคสมัยและเป็นที่นิยมมาจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

การวิจัยนี้ ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ คือ ครูทองใส ทับถนน คือบุคคลต้นแบบที่สามารถอนุรักษ์ภายใต้การปรับตัว และปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีพิณอีสาน จากแรกเริ่มเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเดี่ยว หรือวงที่มีขนาดเล็กภายใต้รูปแบบวงดนตรีอีสาน เช่น วงกลองยาว หรือวงโปงลาง ไปสู่วงดนตรีที่มีขนาดใหญ่กว่าภายใต้รูปแบบวงที่มีความเป็นสมัยนิยมมากขึ้น เช่น รูปแบบวงรถแห่และรูปแบบวงดนตรีตะวันตกที่ต้องใช้เครื่องขยายเสียงขนาดใหญ่ในการบรรเลง อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อวงการพิณไฟฟ้าทั้งในด้านการบรรเลง การถ่ายทอดการบรรเลง การออกแบบรูปทรงในด้านกายภาพของพิณอีสาน และบทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีอีสาน ภายใต้บทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานตั้งแต่จุดเริ่มต้น มาจนถึงปัจจุบัน ครูทองใส ทับถนน ยังคงถูกพูดถึงและถูกนำไปศึกษาในเรื่องของพิณพิณไฟฟ้าในหลากหลายบริบท ไม่ว่าจะเป็นบริบทของลายพิณอีสานที่ครูทองใส ทับถนน ได้ประพันธ์และเรียบเรียงเอาไว้ บริบทเทคนิคการบรรเลงพิณอีสาน บริบทการใช้ขึ้นรูปทรงในด้านกายภาพจากช่างทำพิณในปัจจับน บริบทการใช้ชื่อที่ขึ้นต้นด้วยทอง...และนามสกุลทับถนนของลูกศิษย์ครูทองใส ทับถนน เรียกได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในด้านพิณพิณฟ้าของวัฒนธรรมดนตรีอีสานได้อย่างไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในแง่การพัฒนาชุดการบรรเลงพิณอีสาน เพื่อนำชุดการบรรเลงในรูปแบบสื่อ ไปเผยแพร่ต่อชุมชน ในแง่ของการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือวิจัยในเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้ เผื่อบันทึกไว้เป็นสื่อการสอนให้กับชุมชนหรือผู้ที่สอนใจเล่นพิณอีสาน ในแง่ของการศึกษากระบวนการผลิตพิณอีสานของครูทองใส ทับถนน เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลไปเผยแพร่ในเรื่องของการสร้างเครื่องดนตรีพิณอีสานในรูปแบบของครูทองใส ทับถนน และในแง่ของบทบาทการอนุรักษ์ดนตรีพิณอีสานในเรื่องของการใช้ ชื่อทอง ..... สกุล ทับถนน กับศิษย์ของครูทองใส ทับถนน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาการบรรเลงพิณอีสานในรูปแบบของครูทองใส ทับถนน ในแง่ของทฤษฎีดนตรีตะวันตก การศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในแง่ของให้ข้อมูลต่อชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน การศึกษาเอกลักษณ์ทางกายภาพพิณอีสาน ในด้านประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมพิณอีสาน และบทบาทการอนุรักษ์เครื่องดนตรี ในแง่ของการรักษาเพื่อคงอยู่ต่อสังคมมนุษย์

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา วัฒนะพิพัฒน และศรัณย์ นักรบ. (2553). การประยุกต์ใช้พิณและโหวดของมงคล อุทก เพื่อการบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีสากล. *วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 17*(2), 139 - 154.

กุลวิจิตรา ภังคานนท์. (2537). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ: ศึกษากรณีกลุ่มอาชีพจังหวัดสุรินทร์.* กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

นิยพรรณ วรรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: เอ็กซเปอร์เน็ท.

มนตรา พงษ์นิล. (2548). *ภูมิปัญญาภาคกว้านพะเยา: บนเส้นทางผลิตภัณฑ์ชุมชนกับคนกินน้ำแม่เดียวกันในภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ธนินท์รัฐ คำมาธีรวิทย์. (2562). *พิณไฟฟ้ากับวัฒนธรรมดนตรีอีสาน กรณีศึกษาโมดี กีตาร์ ขอนแก่น.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุริยางคศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิกร ตัณฑวุฑโฒ. (2536). *หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.* กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สราวุฒิ สีหาโคตร. (2557). *การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมหล้า.* (วิทยานิพน์ปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต) สาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุกรี เจริญสุข. (2555). *การศึกษาดนตรีในประเทศไทย.* สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2565, จาก http://tang.orgfree.com/doc/songthai.htm.

สุพจน์ ยุคลธรวงศ์. (2558). *มรดกอารยธรรมโลกมนุษย์กับดนตรี.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อาภาวดี ทับสิรักษ์. (2555). *การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญ้อกุรอำเภอ เทพสถิตจังหวัดชัยภูมิ.* (การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.